

Les rutes literàries com a introducció a la geografia artística dels escriptors

Josep Camps & Miquel Viladegut

Bibliografia

Sobre didàctica de la literatura

- Jaume Aulet, Pere Martí Bertran, *Dictamen sobre la situació de la literatura catalana a l'ensenyament secundari*. Barcelona, Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya, 2007.
- Josep Ballester, *L'educació literària*. València, Publicacions de la Universitat de València, 2007.
- Anna Camps; Teresa Colomer (coord.), *L'ensenyament i l'aprenentatge de la llengua i la literatura a l'educació secundària*. Barcelona, ICE Universitat de Barcelona, 1998.
- Llorenç Soldevila, "Ensenyar història de la literatura a segon cicle de secundària", dins Glòria Bordons i Ana Díaz-Plaja (ed.), *Ensenyar literatura a secundària*. Barcelona, Editorial Graó, 2004, p. 19-29.
- Joan Ramon Veny; Jordi Malé (ed.), *Literatura i ensenyament*. Lleida, Aula Màrius Torres, 2007.

Materials per a l'elaboració de rutes literàries

a) Publicacions impreses

- Sam Abrams, *Itinerari Marià Manent: Premià de Dalt* (28 de novembre de 1998). Selecció de textos (de Marià Manent) a cura de Sam Abrams. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Institució de les Lletres Catalanes / Societat Cultural Sant Jaume. Secció arts i lletres. Premià de Dalt. [Dossier en fulls fotocopiats]
- Sam Abrams, *Itinerari Marià Manent: Viladrau* (20 de març de 1999). Selecció de textos (de Marià Manent, Guerau de Liost, Josep Carner, Jaume Bofill i Ferro, John Fletcher, William Wordsworth, Wilfrid Owen) a cura de Sam Abrams. Institució de les Lletres Catalanes. [Dossier en fulls fotocopiats]
- Sam Abrams, *Itinerari Marià Manent: L'Aleixar* (29 de maig de 1999). Selecció de textos (de Marià Manent i Robert Browning) a cura de Sam Abrams. Itinerari aconduït per Sam Abrams i Albert Manent. Institució de les Lletres Catalanes. [Dossier en fulls fotocopiats]
- Narcís-Jordi Aragó. *Guia literària de Girona*, Tarragona, Edicions El Mèdol, 1995.
- Autores diverses, *Dones i literatura a Lleida*. Lleida, La Paeria, 1997.
- Autors diversos, *Lleida, vuit poetes*. Barcelona, Edicions Ariel, 1968.
- Autors diversos, *Escriptors lleidatans contemporanis*. Primera antologia. Mataró, Edicions Robrenyo, 1979.
- Autors diversos, *Paisatges de l'horta. Nadales*. Lleida, La Paeria, 1996.
- Autors diversos, *Les cançons de l'aigua. Nadales*. Lleida, La Paeria, 1997.
- Autors diversos, *Atlas literari de les terres de Girona*. 2 volums. Girona, Diputació de Girona, 2003.
- Autors diversos, *Guia de rutes literàries per la xarxa de Parcs Naturals*. Barcelona, Diputació de Barcelona, 2008.

- Emili Bayo i Xavier Macià, *Narradors de Ponent (1939-1987) Antologia*. Lleida, Edicions de l'IEI, 1987.
- Mercè Biosca i Maria Pau Cornadó, *Escriptors d'avui*. Perfils literaris 1a Sèrie. Lleida, La Paeria, 1992.
- Mercè Biosca i Maria Pau Cornadó, *Escriptors d'avui*. Perfils literaris 2a Sèrie. Lleida, La Paeria, 1993.
- Mercè Biosca i Maria Pau Cornadó; *La ciutat de Lleida i els escriptors*. Barcelona, Edicions de La Magrana, 1996.
- Mercè Biosca i Maria Pau Cornadó, *Poetes contemporanis de Ponent. Una proposta didàctica*. Lleida, Pagès editors, 1999.
- Josep Borrell, *Escriptors contemporanis de Ponent (1859-1980)*. Lleida, Ajuntament de Lleida, 1984.
- Maria-Mercè Bruguera; Joan Ducrós, *Montserrat. Rutes Literàries*. Barcelona, Edicions de La Magrana, 1997.
- Jaume Busquet i Rosa Vilanova, *Itinerari Joan Teixidor: Olot (11 de setembre de 1999)*. Amb la col·laboració de Joan Josep Mayans, D. Sam Abrams, Joan Sala, Josep Jou, Joan Fluvià, Santi Jou, Gemma Gómez i Dolors Picazo. Institució de les Lletres Catalanes / Teatre Principal d'Olot. [Dossier en fulls fotocopiats].
- Rubén Caba, *Rutas literarias de España*. Madrid, Aguilar de Ediciones, 1990.
- Jaume Cabré, *La teranyina*, pròleg i propostes de treball de Jaume Closa. Barcelona, Edicions Proa, 2000.
- Jaume Cabré, *Senyoria*, introducció i propostes de treball de Roser Trilla. Barcelona, Edicions Proa, 2004.
- Josep Camps; Llorenç Soldevila, *El Comte Arnau (i el Comte Mal). Tres rutes literàries*. Argentona, L'Aixernador edicions, 1994.
- Josep Camps i Llorenç Soldevila, *Amb tinta blava. Literatura catalana a les Balears i les Pitiüses*. Barcelona, Edicions Proa, 2001.
- Josep Camps i Maria del Roser Trilla, *Narcís Oller. La novel·la d'una època*. Barcelona, Edicions de la Magrana, 1997.
- Manuel Carbonell; Carmen Sobrevila, *J. V. Foix. Cinc rutes literàries*. Argentona, L'Aixernador edicions, 1993.
- Glòria Casals, *Joan Maragall. Deu rutes literàries*. Argentona, L'Aixernador edicions, 1995.
- Joan Cavallé, *Tarragona escrita*. Tarragona, Ajuntament i Lunwerg Editores, 2007.
- Encarna Ciuraneta; Jaume Closa; Dolors Requena, *Sant Llorenç del Munt. Tres rutes literàries*. Argentona, L'Aixernador edicions, 1993.
- Jean-Paul Clébert, *Les hautes lieux de la littérature en France*. París, Bordas, 1990.
- Jep Colomé i Albert Roig, *Vores de riu. Fotografies i escrits de l'Ebre*. Barcelona, Edicions Columna - Tresmall, 1997.
- Montserrat Corretger, *La terra del llamp*. Barcelona, Edicions de la Magrana, 1998.
- Dorothy Eagle i Hilary Carnell, *The Oxford Literary Guide to the British Isles*. Oxford, Oxford University Press, 1988.
- Montserrat Esquerda, *La ciutat del record*. Sitges, Ramon Nadal editor, 2000.
- Joan Ganau, *La idea de ciutat a Lleida*. Lleida, Pagès editors, 1992.
- Joan Ganau, *Viatges per Ponent*. Lleida, La Paeria, IEI, Universitat de Lleida, 1996.
- Christina Hardyment, *Literary trails. Writers in their landscapes*, London, The National Trust ed., 2000.
- Oriol Izquierdo, *El rastre de la paraula. Observadors de la realitat: Del Putget a la Bonanova (ruta prop del Passeig de Sant Gervasi i el Passeig de la Bonanova)*. Guió

- d'una passejada literària pel districte de Sarrià i Sant Gervasi. (Solstici. Febrer 2006). [Dossier en fulls fotocopiats]
- Oriol Izquierdo, *El rastre de la paraula: Del Turó del Putget al Parc de Monterols, dos turons privilegiats*. Guió d'una passejada literària pel districte de Sarrià i Sant Gervasi. (Solstici. Novembre 2006). [Dossier en fulls fotocopiats]
 - Alberto Manguel i Gianni Guadalupi, *Breve guía de lugares imaginarios*. Madrid, Alianza Editorial, 2000.
 - Lluís Meseguer, *Castelló literari. Estudi d'història cultural de la ciutat*. Castelló de la Plana, Universitat Jaume I, 2003.
 - Carles Móra, *Salvador Espriu i Sinera*. Argentona, L'Aixernador edicions, 1992.
 - Lluís Permanyer, *1.000 testimonis sobre Barcelona*. Barcelona, Ed. La Campana, 2007.
 - Margarida Prats, "Ruta Màrius Torres", dins *Màrius Torres. Del poeta al lector*. Lleida, Pagès editors, IES Màrius Torres, 1996, p. 193-246.
 - Ferran Rella, *Viatge literari pel Pallars Sobirà. Les veus del Pamano i altres obres*. Barcelona, Edicions Proa, 2006.
 - Dolors Requena, Fina Masdeu, *Rutes literàries pel Baix Camp*. Barcelona, Edicions Proa, 2008.
 - Pere Rosselló Bover, *Els paradisos perduts de Llorenç Villalonga*. Barcelona, Edicions Proa, 2001.
 - Llorenç Soldevila, *Una ruta planiana. Guia de viatge*. Argentona, L'Aixernador edicions, 1988.
 - Llorenç Soldevila (ed.), *El Montseny i les Guillerries. Paisatge, mite i literatura*. Argentona, L'Aixernador Edicions, 1990.
 - Llorenç Soldevila, *Una proposta d'educació integral. Ruta literària al Montseny*. Argentona, L'Aixernador edicions, 1994.
 - Llorenç Soldevila, *Jacint Verdaguer. Deu rutes literàries*. Argentona, L'Aixernador edicions, 1995.
 - Llorenç Soldevila, *Una novel·la són paraules*. Barcelona, Edicions Proa, 2000.
 - Llorenç Soldevila, *Ruta literària pel País Valencià*. Mataró, IES Alexandre Satorras i Patronat de Cultura de Mataró, 2001.
 - Llorenç Soldevila, *Ruta literària de Miquel Martí i Pol*. Barcelona, Edicions Proa, 2004.
 - Llorenç Soldevila, *Tot Porcel. D'Els condemnats a Olímpia a mitjanit*. Barcelona, Edicions Proa, 2008.
 - Llorenç Soldevila, *Geografia literària dels Països Catalans*, deu volums. Barcelona, Edicions Proa, 2009 i següents. I. Catalunya. Comarques barcelonines; II. Catalunya. Comarques lleidatanes; III. Catalunya. Comarques tarragonines; IV. Catalunya. Comarques gironines; V. Alguer, Andorra, Catalunya Nord i Franja de Ponent; VI. País Valencià; VII. Illes Balears i Pitiüses; VIII. Rutes literàries; IX. Universos literaris; X. Barcelona literària.
 - Ricard Torrents, *Ruta Verdaguèria de Folgueroles*. Folgueroles, Amics de Verdaguèria-Casa-Museu Verdaguèria, 1992.
 - Gaspar Valero i Martí, *Itineraris pel centre històric de Palma*. Ajuntament de Palma, Palma de Mallorca, 1993.
 - Gaspar Valero i Martí, *Camins i paisatges. Itineraris culturals per l'illa de Mallorca*. Olañeta Editors, Palma de Mallorca, 1994.
 - Francesc Xavier Vall i Solaz, *Sóller en el paisatgisme poètic mallorquí (De Pons i Gallarza a Rosselló-Pòrcel)*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat/Universitat de les Illes Balears, 2001.

- Vidal Vidal i Culleré, *Les rutes de Ponent. I . L'oració dels perduts*. Lleida, Edicions de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, 1987; *Les rutes de Ponent. II . El país de les pomes*. Lleida, Virgili & Pagès, 1988; *Les rutes de Ponent. III . La porta del cel*. Lleida, Virgili & Pagès, 1989; *Les rutes de Ponent. IV . El centre del món*. Lleida, Pagès Editors, 1990; i *Les rutes de Ponent. V . La ciutat de l'oblit*. Lleida, Pagès Editors, 1998.
- Sergio Vila-Sanjuán i Sergi Doria, *Passejades per la Barcelona literària*. Barcelona, Edicions 62, 2005.

b) Pàgines web

- ***Narcís Oller**. Ruta dramatitzada “Narcís Oller”. Valls:
<http://www.narcisoller.cat/docs/guio.pdf>
- ***Raimon Casellas**. Rutes literàries: Raimon Casellas, *Els sots feréstecs*:
<http://www.xtec.es/~probert/rutes/sots/autor.htm>
- ***Josep Pla**. Passejades Literàries. **A PEU PLA**. Anna Maluquer diu Josep Pla
<http://fundaciojoseppla.cat/content/category/4/31/92/lang.ca/>
- ***Joan Vinyoli**. Itinerari poètic:
<http://joanvinyoli.udl.es/index.htm>
- ***Mercè Rodoreda**. Rutes literàries (Any Rodoreda 1908-2008):
<http://www.anyrodoreda.cat/rutes.html>
- ***J. Verdager. S. Espriu. J. Pla. S. Rusiñol. V. Andrés Estellés. R. Casellas. M. Rodoreda**. Itineraris literaris. Especial Rutes:
<http://www.vilaweb.cat/www/diariescola/noticia?id=2482213>
- ***Catalunya**. **Un viatge literari per les comarques de Catalunya**:
<http://www.xtec.net/~evicioso/index.htm>
- ***Girona**. **Atles literari de les terres de Girona**:
<http://www.ddgi.cat/atlesWeb/faces/index.jsp>
- ***Banyoles**. Rutes literàries:
http://www.banyoles.cat/uploads/20070502/ruta_literaria_textos.pdf
- ***Tarragona**. **V. Andrés Estellés. J. Yxart. J. Pin i Soler. J. Puig i Ferrer. M. A. Capmany. A. Bladé Desumvila. J. A. Baixeras. Ruta literària de la Rambla**. Rutes literàries:
<http://lletres.tarragona.cat/htm/rutes.html>
- ***Terres de l'Ebre**. **Terres de l'Ebre: Rutes literàries**:
<http://www.terresdelebre.org/cat/RutesIPropostes/ConeixNos/RutesLiteraries.php>
- ***Barcelona**. **S. Dalí. G. Orwell. J. Salvat-Papasseit, T. Garcés, M. de Cervantes, J. Verdager, E. Vila-Matas. M. Rodoreda, M. A. Capmany, M. Roig**. Itineraris literaris virtuals:
<http://www.bcn.cat/biblioteques/itineraris/itisup.htm>
- ***Barcelona**. **Rutas literarias en Barcelona**:
<http://www.iperqueno.info/visitasguiadas/barcelona/rutasliterarias.htm>
- ***Cases, Museus i Arxius d'Escriptors en Llengua Catalana**:
<http://www.geocities.com/casesmuseu/llistatau.htm>
- ***Espais escrits. Xarxa del patrimoni literari català**:
<http://www.espaisescrits.cat/home.php?op=6&module=escriptors>

Si ens voleu suggerir més referències bibliogràfiques o pàgines web d'autors que parlin de Lleida o altres indrets del territori català, ens les podeu fer arribar a:

Josep Camps: jcamp14@xtec.cat / jcamp14@uoc.edu

Miquel Viladegut: mvilade2@xtec.cat / mviladegut@iesgiligaya.org

RUTA LITERÀRIA PEL CENTRE DE LLEIDA

Punt 1: Pont Vell – Plaça Bores

a.

Entretanto, lejos, en los últimos confines de la tierra, César dirige fieramente una guerra que no es culpable de mucha mortandad, pero que va a ofrecer a los caudillos los derroteros más importantes del destino. Con pareja autoridad eran jefes de aquel campamento Afranio y Petreyo; la buena armonía tradujo su mando común en turnos de igual duración, y la guardia que, siempre vigilante, protegía la empalizada, obedeció alternativamente a las consignas de uno y otro. Éstos, aparte de las formaciones latinas, contaban con el incansable ástur, los ligeros vetones y los celtas que, emigrados de un antiguo pueblo de los galos, mezclan su nombre al de los iberos.

Un terreno fértil se hincha formando una colina de moderada altura y asciende en rampa con suave abultamiento; sobre éste se yergue Lérida, fundada por manos antiguas; se desliza ante ella con sus plácida aguas el Segre, no el último entre los ríos de Occidente, al que abraza con un gran arco un puente de piedra, destinado a aguantar las crecidas invernales. Pues bien, un roquedal cercano sostiene las enseñas del Magno, y en un montículo de no menor altura levanta César su campamento; en medio, la corriente del río separa las tiendas. Desde aquí despliega la tierra, desparramada, abiertas campiñas, sin que apenas la vista pueda alcanzar su final.

M. Anneo Lucano, *Farsalia*, Llibre IV, p. 176-177

b.

Lérida

Junto al río Segre, que baña sus murallas de mediodía, caprichosamente encastillada en la pendiente de una colina, preséntase Lérida bella y pintoresca al que llega por la entrada del Puente. Detrás de la ancha faja del agua, que con el puente asoma en primer término y empinándose los edificios, sombreando la mole del castillo toda la población, al paso que la alta torre de la catedral, que ocupa la cima, desde lejos llama la atención al viajero. Ya aquel conjunto le promete vistas y sensaciones tales como las que gozó en Gerona; y efectivamente, al atravesar la puerta, se ve realizada su esperanza, y disfruta de un espectáculo que raras veces pueden dar las modernas poblaciones. Delante y a la izquierda, pórticos que todavía conservan su carácter gótico elevan sus robustas ojivas, a cuyo abrigo ábrense numerosas tiendas; y para completar el efecto, junto a éstas hay en el suelo unas aberturas, que por sus escalones y por los individuos que suben y bajan o asoman en el fondo, se conoce son habitaciones subterráneas.

1839

Pau Piferrer, dins Joan Ganau, *Viatges per Ponent*, p. 163

c.

Apunt de Lleida

Una torratxa surmonta el puig.
Mart que renega dins de la Seu.
Un riu que passa, li besa el peu
fa una ganyota i fuig.

Josep Estadella i Arnó, *Obra poètica*, p. 375.

d.

Lleida

Lleida no és més que una silueta,
retallada al fons de l'horitzó,
un campanar amb deliris de saget
entreteixint la pedra i la claror.

Agustí Bernaus, *Poesies*

Punt 2: Pont Vell – Barana Avinguda del Segre

a.

El meu pare pertanyia a la gent important de la capital de Mallorca, i jo n'era fill únic. Quan vaig tenir sis anys, em va enviar a un professor que era sacerdot. D'ell vaig aprendre l'Evangeli fins a saber-ne de memòria, al cap de dos anys, més de la meitat. Durant dos anys més em vaig dedicar a l'estudi de les llengües de l'Evangeli i de la lògica.

Després d'això vaig passar del meu país a la ciutat de Lleida, en terres de Catalunya. És una ciutat d'estudis entre cristians d'aquella regió i té un gran riu que la travessa. Allà vaig veure trossos d'or barrejats amb la sorra, però ja se sap que entre la gent d'aquest país les despeses d'explotació no són compensades pel valor d'allò que se n'obté. Per això ho han abandonat.

En aquesta ciutat hi ha molta fruita. I he vist com els pagesos partien els préssecs en quatre parts i els posaven al sol perquè els assequessin. També fan assecar pel mateix sistema els cogombres i les nous. Quan a l'hivern volen menjar-se'ls, els posen en remull. En aquesta ciutat es reuneixen els estudiants cristians i arriben a 1.500. Només depenen del sacerdot amb qui estudien. La millor collita d'aquelles terres és la del safrà. Allí vaig aprendre les ciències *Naturalium* i l'astrologia durant sis anys.

1420

Anselm Turmeda, dins Joan Ganau, *Viatges per Ponent*, p. 92

b.

Cançó a Mahalta (fragment)

Corren les nostres ànimes com dos rius paral·lels.
Fem el mateix camí sota els mateixos cels.

30 de març, 1937

Màrius Torres, *Poesies i altres escrits*, p. 53

c.

A En Màrius (fragment)

Com tu, estimo la noble egua de la planúria,
Lleida, amb els flancs marcats pel ferro de la injúria.
[...]

Les hortes s'imbibien entre goluts murmuris.
Les òlibes xiulaven no sé quins mals auguris.
Cap a un horitzó tot injectat de sang
s'enlairava l'encens de les torres de fang.

I jo veia, com una boira pel vent empesa,
flotar damunt de tot aquell món la tristesa.
I ¿què més?

Segre enllà, la pau dels camins rals,
el vermell boig de les cireres garrofals
i una fortor calenta de palla i de farratges... –

Indrets esborradissos, solitaris paratges,
muntanyoles d'argila voltant els camps de blat,
erms i més erms, planúries de set i de pecat,
i al fons, Samaritana que es veu contra el crepuscle
alçant amb gest antic el selló sobre el muscle,
Lleida amb la Catedral, marcant encara el temps,
entre fresques sentors d'horta regada i fems,
dreta sobre el llindar de les solituds ermes,
respirant amb l'anhel d'allò que no té termes.

Barcelona, 1936.

Joan Sales

Punt 3: Monument a Indíbil i Mandoni – Arc del Pont

a.

Indíbil i Mandoni (fragment)

–Ilerda, *vale*: el sol de ta grandesa,
s'ha post per sempre enmig la nuvolada;
la Mort amb toga dels inics procònsols
els peus sagnosos en ta cendra escalfa!

Ilerda, *vale*. Ja no tinc de veure
tos murs altíssims coronats de guaites,
l'altar de Belo, tos palaus que miren
del clar Sicoris les correntes aigües!

Mai més l'esposa de mon cor volguda
el dolç fillet abraçarà en ma falda,
ni haig de sentir mai més la veu d'Indíbil,
ni haig d'estrènyer mai més la mà dels Barcas!

Davall les runes que els romans trepitgen,
ben sol, Ilerda, sens capmall ni espasa,
ben sol, de nit, escoltaré ta angoixa,
el dring dels ferros de tes gents esclaves!

I entorn mon llit rodolaran els segles,
i els fills, migrats, oblidaran sos pares.
Oh poble trist de mon afany la joia;
oh fat cruel!; oh llibertat!; oh pàtria!–

Així planyent-se el cavaller Mandoni,
en terra els ulls i el caperó en la cara,
els llargs graons del cadafal se'n puja
voltat per colles de saions que esglaien.

Ai déus, la mort en el combat que dolça!
que amarga avui enmig de sa nissaga,
plaer de Roma, mercenària impura
que ven son cap per a nodrir ses aigles!

Ja cau en terra; ja els clarins retrunyen;
ja el front que abrusa en el piló descansa,
traient la vista de l'indret del poble
que trist se'l mira amb la rojor en les galtes.

Tot d'una un crit ha ressonat; sens esma
les turbes s'obren, els botxins s'aparten:
feresta dona, el ropatge a trossos,
amb un nin sobre el cor munta les grades.

La veu Mandoni i les cadenes trenca,
i estén els braços de genolls alçant-se...
Mes ai que xiula la destal, llampega,
i un tronc desploma's i una testa salta.

La mare al poble gemegant la mostra:
–Què has fet, oh raça de tants hèroes? Guaita,
I a eix preu te vens a tos botxins? Desperta!
Venjança i llibertat!... I el poble calla!

Àngel Guimerà, *Obres completes II*, p. 1378-79.

Punt 4: Plaça Sant Joan

a.

En aquell moment, a la plaça Sant Joan de Lleida, la llarga justificació del frare dominic continuava, donant resposta als qui teòricament s'oposaven al nou rei amb l'argument que havia estroncat la tradicional successió per línia masculina del Casal de Barcelona:

– ... I algú de vosaltres, des del fons de sa ignorància de llec, dirà –i estrafeia la dicció, afectant-la en excés–: “Sí, però aquest ve de dona”. I jo li respondré: ¿no era per part de mare que a Jesucrist li venia la successió de David? ¿I no fou també per part de mare que el primer rei d'Aragó i comte de Barcelona, fill de dona Peronella, tingué dret a accedir al tron?! –el frare tornava a aixecar la veu–. I encara diré més: tant per part de mare com de pare aquest nostre rei Ferran tot ell és aragonès i valencià! No oblideu que fou concebut al regne de València per son pare, el rei don Joan de Castella, i que nasqué a Tamarit de Llitera, on fou nodrit! Ni oblideu tampoc que el seu avi Enric bé es mostrà català i aragonès quan foragità el cruel don Pedro, que havia destruït Aragó! I encara hi ha qui gosa qüestionar que aquest home devot, model de pietat i de decència, sigui digne de la proclamació que al castell hospitaler de Casp ens va inspirar, a mi i als altres jutges elegits pels Parlaments, la Providència Divina!

Ningú, per descomptat, no s'atreveria mai a contradir designis tan elevats, si més no davant l'home que en proclamava la condició.

Arribada la fi de la llarga peroració –que s'havia estès fins prop de dues hores–, la majoria dels concurrents, encara trasbalsats per la tremenda exposició del dominic valencià, començaren a dispersar-se. En aquell precís moment, al campanar de l'església de Sant Joan repicava l'hora sexta, que assenyalava el migdia.

– Millor un rei estranger que no pas cap –anaven dient alguns.

– Però per justícia la Corona correspon a Jaume d'Urgell –replicaven d'altres.

– Si el comte hagués estat més decidit des d'un primer moment... –es lamentaven els de més enllà, sense per això mostrar-se gaire compungits.

La dispersió fou absoluta. Uns en direcció al Mercadal, uns altres cap a Sant Antoni i d'altres, encara, cap als carrerons i passatges que voltaven la plaça. La multitud, disposada a desplegar de nou el tràfec quotidià i rutinari de la ciutat de Segre, s'escampava com una taca d'oli. A la plaça només quedaven alguns prohoms de la Paeria, els quals –amb Antoni de Montsuar, senyor de Torregrossa, al capdavant– regraciaven el dominic per l'excel·lent sermó que havia ofert. Els llauradors tornaven als seus horts o a les parades que tenien al mercat; els menestrals i els artesans, disposats a aprofitar el tràit de gent més o menys ociosa que badava aquell dia pels carrers, corrien a obrir botigues i obradors; alguns batxillers, als quals feia mandra enfilejar la costa del Romeu fins a l'Estudi General, decidien saltar-se les classes de la tarda i restaven, vagarosos, al pati del Joc de la Pilota; els captaires esguerrats s'adreçaven al Portal de Pont per mostrar llurs deformitats i pidolar un xic d'almoïna als qui entraven o sortien de la ciutat; tothom, en fi, recuperava l'activitat que li era pròpia.

Llorenç Capdevila, *O rei o res!*, p. 26-28.

Punt 5: Plaça Paeria – Carrer Major

a.

Em sembla que els lleidatans han fet molt bé de suprimir el trànsit rodat pel carrer Major. Ara us podeu asseure tranquil·lament sota els porxos o en el banc adossat a la

vella i noble Paeria i veure com passa la gent. Jo no puc passar per Lleida sense asseure'm –una horeta– en el banc de pedra. Em sento com recolzat en la vetusta història de la ciutat, perquè la Paeria és la petrificació de la història humana de Lleida. El carrer Major és l'espina dorsal de la vida ciutadana. Hi circula moltíssima gent, que varia segons les hores del dia, i que camina més o menys de pressa, segons allà on va. M'ha semblat que a Lleida la gent camina cada dia més de pressa. Sigui com sigui, s'hi repeteix el fet d'avui de moltes de les nostres ciutats: teniu la impressió que la gent no hi cap, que hi viu estreta en espais massa reduïts i que la vida de carrer és el complement d'aquesta estretor d'habitatges. Tant el centre com els suburbis, pels quals, una mica com Déu vol, s'escampa la ciutat, són molt densos. En els carrerons costeruts, el formigueig humà hi és intens. Les botigues hi són petites i comprimides (a Lleida hi ha molt bones botigues). Sobre el carrer Major, s'hi reflecteix successivament la vida de la població. El gran mercat de verdures que anys enrere s'hi féu al matí a ple carrer –mercat d'una abundància prodigiosa–, em sembla que és un record del passat: cosa natural, perquè la ciutat no ho pot concentrar tot en un sol carrer. Al marge d'aquesta novetat, tot m'ha semblat igual, però molt més intensificat, més ràpid i més lleuger. Durant la major part del dia Lleida no conserva cap rastre de la somnolència provinciana i de la calma d'altres temps. Només abans de sopar té un moment en què sembla tornar-hi. En aquesta hora, la quantitat de senyoretas de família, dedicades al carrer Major a la divagació i al rejoc sentimental amb els elegants joves de la població, és considerable. Aquest espectacle sempre m'ha agradat, i l'he presenciat, una vegada més, assegut al banc de la Paeria. És un espectacle que em produeix un enyorament estrany, la nostàlgia d'una vida que no he conegut. Penso: si hom hagués pogut ésser un jove elegant i ben plantat, hauria estat molt agradable! A Lleida, les senyoretas són encantadores, admirablement formades, d'una gran bellesa. Hi ha –sento que i em diuen– el tipus pirinenc, rossenc i esponerós, i el tipus morú, d'ulls negres i grossos, estàtics, ametllats, del baix Segre. Entesos. A mi, totes aquestes senyoretas em semblen admirables, i, considerades successivament, les trobo totes fascinadores de bellesa. Assegut en el banc de pedra, fumant cigarrets, veig passar l'encantadora vanitat local. Fer comparacions, per què?, si cada cosa dins el seu estil té tant d'interès!... Però la llunyania és tan gran! I hom té amb l'elegància una relació tan freda i somorta!...

Josep Pla, *Tres guies, Obra completa*, volum 30, p. 986-988.

b.

El Carles Cabestany era al davant d'una tauleta del Delifrance. Amb una copa de conyac a la vora, les seves fortes mans passaven les pàgines del diari. Malgrat que ja ho sabia amb pèls i senyals, els ulls se li van fer grossos quan es van fixar en la notícia que tant l'inquietava. Amb un lleuger moviment de l'índex va pujar les ulleres fins al començament del nas per veure-hi millor. Un llarg text, amb una fotografia del local comercial recollia el que era la notícia del dia a Lleida.

CONFECIONS PLANELL PRESENTA SUSPENSÍO DE PAGAMENTS PER EVITAR EL SEU TANCAMENT.

LA HISTÒRICA EMPRESA TAMBÉ HA PRESENTAT UN EXPEDIENT DE REGULACÍO DE TREBALL. (J. García)

Lleida. *L'establiment de l'Eix Comercial, Confeccions Planell, el dimarts passat va presentar als jutjats de Lleida i a Treball sengles expedients de suspensió de pagaments i de regulació d'ocupació, amb la finalitat d'evitar el tancament de l'històric comerç del carrer Major, que data de 1940. Un dels actuals responsables de l'empres, el senyor Robert Planell, creu que amb aquestes mesures es podrà salvar l'empres. Els*

treballadors, però, temen el pitjor. Creuen que perdran la seva feina i per això, segons declaracions de la representant sindical, Manoli Fernández, ahir es van manifestar davant del local i avui s'han declarat en vaga.

Els dotze treballadors que Confeccions Planell té a Lleida (a Reus en té sis més) van convocar ahir una manifestació pel que consideren una situació molt greu que posa en perill tots els llocs de treball. I avui no han anat a treballar, perquè s'han declarat en vaga per l'actitud poc clara de l'empresa. Consideren que el fet que l'empresa presentés un expedient de regulació total (no parcial) d'ocupació és un símptoma evident que els dos propietaris són a punt de tancar l'emblemàtic negoci. La mitjana de l'antiguitat del treballadors és de 25 anys. Un d'ells, Carles Cabestany, amb trenta anys treballant a Confeccions Planell, només demanava una indemnització ajustada a la llei. El proper dimarts els empleats es reuniran amb l'advocat de l'empresa per tal de solucionar el futur del negoci que ells veuen viable...

Veure's al diari per una cosa com aquella, ell que sempre li havia agradat passar desapercbut. No va poder continuar. Amb cara de fàstic va tancar el diari i el va deixar en un extrem de la petita taula. Es va passar la mà per l'esclarida closca i va esbufegar fort. La suor li xopava el rostre. Es va treure les ulleres metàl·liques i les va ficar dins la funda. Amb el mocador es va eixugar la cara per, després, apurar la mica de conyac que restava dins la copa de vidre. Va deixar anar dues monedes i amb parsimònia va sortir al carrer.

Aquell divendres plovia. Pel carrer Major només s'hi movien els escassos vianants que havien de fer les compres més imprescindibles. Des de l'aparador, els dependents contemplaven avorrits el tènue martelleig de la pluja damunt de l'enllosat del carrer. Els amos, resignats davant del silenci de la caixa enregistradora, la feien petar sobre el tema del dia: el més que probable tancament de Confeccions Planell.

Felip Gallart, *L'estel de cinc puntes*, p. 7-8

Punt 6: Banqueta (accés des de Plaça Sant Francesc)

a.

Soldrà i Espinosa [...] anaven amunt i avall del Passeig rebent la tèbia dolçor d'aquell sol de primavera. L'alè que es desvetllava als camps hi arribava esponjat i ple de sentors. Darrere la balustrada, el riu s'escolava mansoi, bategant amb una remor blana. Les façanes enceses de les cases brillaven a la part anterior amb tot de balcons florits i de penjolls de robes esteses.

Era el passeig dels matins. Els diumenges s'animava amb un formigueig multicolor que assolía la seva plenitud a la sortida de la darrera missa. Els altres dies estava més encalmat i era d'un encís més íntim: hi acudien els prohoms desenfeinats, les noies de casa bona, els empleats de l'Estat. Aquests darrers, com si s'ho portessin dit, apareixien tots a la mateixa hora, acurats i reposats. Alguns hi trobaven llurs mullers; altres, la quitxalla conduïda per la mainadera. Era l'aturada obligatòria d'abans d'anar a dinar. Entre aquesta escampadissa aquietada, l'uniforme virolat d'algun militar i el fresseig de cops de les colles d'estudiants ressaltaven com un espurneig en aquella placidesa assolada.

Ramon Xuriguera, *Destins*, p. 172-173

Punt 7: Carrer Major

a.

Quan la mortolera va cedir i mossèn Ambròs, esgotat per tants enterraments, va poder anar-se'n al seu retir anual al monestir francès a prop de París on l'havien acollit durant la nostra guerra civil, jo vaig aprofitar la calma per dur a netejar la capa pluvial a Lleida. Amb aquell trot, estava feta un fàstic.

Com sempre, vaig anar a la tintoreria Postius. Mentre li deixava la peça a la Carme, la propietària, va presentar-se una majordoma coneguda, la Verònica, ella carregada d'albes. Enllestits els encàrrecs, com que ens quedava temps abans d'agafar els respectius cotxes de línia, vam anar plegades de compres i a fer un cafè.

Jesús Moncada, *Calaveres atònites*, 175

Punt 8: Carrer Major – Carrer Cavallers

a.

La capella del Peu del Romeu que suareta he retret sense explicar la seva significació ni el motiu de figurar en aquella diada de què parlo, està o estava plaçada en el lloc on segons la tradició immemorial l'apòstol Sant Jaume, tot fent via envers Saragossa, s'hagué d'aturar cert capvespre per arrencar-se una burxa clavada a la planta d'un peu, mentre una galant voladúria d'àngels, arcàngels i serafins, davallats a posta del Cel, li feien llum amb tot de fanalets molt vistents, i en commemoració d'aital miracle, cada any, en la revetlla de l'esmentat Apòstol, les mainades de la meua ciutat acuden en romeria a la capella del Peu del Romeu situada en un dels ravals més populars, bo i enlairant un bigarrat mostrari de fanals de les mides i matèries més variades, des de la cucurulleta de paper virolat i un cul de ciri encapçanats dalt d'una canya, fins a l'autèntic fanal de llauna, d'aram o d'argent, collat al capdamunt d'un mànec de fusta. Entre aquests dos extrems tan oposats hi havia aleshores un terme mig molt lloable: el fanal de fantasia, construït segons el caprici, la manya o l'art de llurs autors, prenent per tema les representacions i figures més diverses.

Els meus fanals, ideats i realitzats pel meu pare, sempre havien estat una nota original de justa admiració, però aquell any, en celebració dels meus lloers escolars, calia donar un cop més gros. Què farem, què no farem?... El pare i jo vam estar una pila de dies rumiant la mostra, i tan aviat ens decantàvem per una representació mística o religiosa com per una figuració netament humana. A l'últim, de comú acord, convinguérem que fos un castell, d'una mida que estigués bé, ni massa gran ni massa xic a l'objecte que jo pogués manegar-lo i tragar-lo fàcilment. Però, a mesura que el seu constructor avançava en l'execució d'aquell castell, s'hi va anar engrescant amb tanta de manera que a darrera hora li eixí una baluerna tan voluminosa i d'una arquitectura tan atrevida que feia rodar el cap. Amb tot el seu pes, no resultava excessiu, puix que els elements constructius –llistonets de fusta, cartró i paper de marquilla– eren d'allò més brèvols i lleugers.

Arribà per fi la revetlla de Sant Jaume i mentre jo, amb la resta dels meus familiars, estàvem badant a la placeta de Sant Francesc tot esperant que esclatés la tempesta d'aquella arrauxada palmera, el meu fanal quedava llest, pintat i col·locat a la plataforma de fusta muntada sobre el pal que li feia de mànec. Mentrestant la impaciència em tenia en un desfici acorador. Faria bonic? No s'hauria presentat cap accident?...

Joan Santamaria, *La roda de la fortuna*, p. 158-159

b.

La tarda fila i desfila un món que es transfigura en rovells. Al fons es retalla el brancatge nu d'un arbre del front pur d'un cel blau marí. Uns conreus són migpartits per un camí que és una cinta. L'argila roja és dessota d'un boirís vaporós talment una fumerada. No hi ha lluna. El Max, aquell vespre de boirencs flocs cargoladissos, acompanya la Francesca a buscar aigua a la font de Cavallers: dues carotes teratològiques de pedra gastada que escupen l'aigua dins d'un abeurador que és excavat a la roca.

Màrius Blàvia, *Estirp d'homes lliures*, p. 57

c.

Adolescents

El carrer de Cavallers baixa en rost des de l'ombra del castell fins a la claror del riu. Adolescents amb uniformes conventuals, duïen un llaça de cinta vermella sobre el pit amb ziga-zagues de llamp. Els primers amors feien estralls sota les altes voltes de l'Institut o en sortir de les sòrdides aules de l'Escola Normal. Abraçades a la pila de llibres de text fèiem via en filera de dos sota l'ull malfiat d'una acompanyanta.

Però arribarà la República amb el seu gorret frigi i el seu posat sorprenentment temperat. Al·leluia, al·leluia! Ens vam alliberar de l'uniforme negre amb llaç de llamp i de l'ull malfiat de l'acompanyanta. Nois i noies sèiem junt a les aules. El primer amor ens esperava sota els porxos del Carrer Major.

Concepció G. Maluquer, *Records d'infantesa* (inèdit), dins Urc, núm 19, p. 120

Punt 9: Avinguda de Blondel (vora el monument dedicat a les víctimes del bombardeig del 2 de novembre de 1937)

a.

Quan començà l'any 1913 s'havien activat les obres de construcció de l'edifici. Arreu s'observava una pressa d'acabar aviat. En els vuit mesos que faltaven encara, aleshores, per arribar a l'obertura del Curs escolar, calia deixar-ho tot enllestit. Aquell juny s'obririen les portes. Tot estava previst. Al senyor Joan, el contractista, se l'hauria pogut veure tot el dia anant de l'un costat a l'altre donant ordres i treballant ell mateix amb una fe nerviosa. La planta baixa i el primer pis estaven ja acabats i es procedia al moblament. Els equips de paletes, d'estucadors, de fusters, de ferrers, de llauners, de pintors i d'electricistes omplien els àmbits del gran edifici i donaven els darrers tocs a les instal·lacions. Tot just sortien d'una cambra els uns ja hi entraven els altres. Moltes vegades s'hi trobaven plegats. Darrere dels fusters venien els llauners. Es col·locaven les finestres i a continuació, s'hi posaven els vidres i els pintaven els contraforts. Els carros transportant les taules i les tarimes anaven arribant, i aquestes eren distribuïdes sense perdre temps a llurs llocs destinats per endavant. Es clavaven els mapes a les parets. I la resta del material escolar no cessava d'afluir.

El mes de juny vingué i les obres estaven ja molt avançades. Els tres pisos eren utilitzables. La cuina i els menjadors, situats al soterrani, haurien pogut també posar-se en funcionament. Les calderes, la bateria i la vaixel·la eren a punt. Les aules i els dormitoris esperaven els alumnes.

Aleshores fou quan es cridà la família Ventura i aquesta anà a ocupar un dels pisos de tercer estatge.

En els replans de l'escala principal s'hi havien dibuixat a les parets unes lletres grosses, representant preceptes culturals, d'urbanitat o de moral. A la paret que es trobava al fons i davant mateix de la porta del carrer, quatre mots apareixien ben visibles, escrits en lletres majúscules a dos colors i que deien: SALUT, VERITAT, VIRTUT, BELLESA. Faltava encara, però, completar alguns detalls en l'aspecte general de la construcció. La barana de ferro de l'escala mancava a partir del segon pis i el terrat estava inacabat. Però durant els dos mesos que seguiren es pogué posar el punt final. I el dia primer de setembre d'aquell any la inauguració oficial de Grup Escolar podia tenir lloc.

El Director, el senyor Frederic, era un home intel·ligent i entusiasta. Posava en els seus actes una gran fermesa i potser fins i tot un xic de severitat. Però tot això amagava el seu esperit clar i el seu talent remarcable. Tenia una figura imponent. Alt, amb una barba que començava a grisejar, amb una passa seca i segura, un gest atractiu i dominador a la vegada i un to de veu la gravetat del qual pesava sempre en les seves converses. La responsabilitat que duia al damunt en aquells moments, traslluïa tothora la seva persona. Al seu costat no es podia oblidar mai el Director i aquest tret sobrepujava tots els altres. Aquells que el conegueren al davant de la seva obra, com l'iniciador i el realitzador del gran centre educatiu, no se'l podien pas imaginar de cap altra manera. Havia nascut per a ésser el cap, el mestre, l'organitzador del grup escolar i ara que la idea havia pres moviment, se'l trobava al seu lloc, al seu centre i al seu ambient. Ell vivia per a la seva obra.

Joan Baptista Xuriguera, *La vida nova*, p. 20-21.

b.

La Ciutat llunyana

Ara que el braç potent de les fúries aterra
la ciutat d'ideals que volíem bastir,
entre runes de somnis colgats, més prop de terra,
Pàtria, guarda'ns: –la terra no sabrà mai mentir.

Entre tants crits estranys, que la teva veu pura
ens parli. Ja no ens queda quasi cap més consol
que creure i esperar la nova arquitectura
amb què braços més lliures puguin ratllar el teu sòl.

Qui pogués oblidar la ciutat que s'enfonsa!
Més llunyana, més lliure, una altra n'hi ha, potser,
que ens envia, per sobre d'aquest temps presoner,

batecs d'aire i de fe. La d'una veu de bronze
que de torres altíssimes s'allarga pels camins,
i eleva el cor, i escalfa els peus dels pelegrins.

5 de març, 1939

Màrius Torres, *Poesies i altres escrits*, p. 83

Punt 10: Passarel·la Carrer Cavallers – Cappont

a.

Els presos ja feia estona que treballaven al talús.

El mateix Climent, apressadament, anà fins a l'Arcada amb l'esperança de poder veure encara Francesc Algú. S'havia posat la capa vella i el xamberg més escandalosament ample que tenia.

El que descobrí a l'Arcada fou una gran confusió: homes amunt i avall de la banqueta, els presos, fets un pinyac dins un nus de cadenes al peu del talús, sota la pluja que s'enreventinava, el riu creixent per moments, i ribes avall l'espetec de fusellades.

–Senyor Climent, un pres ha fugit! Ha fugit pel riu, s'hi ha llançat de cap! –li explicaven uns homes, febrosos per la insòlita novetat.

–Amunt tots! –cridava el tinent de la tropa.

Els sergents i caporals, que estaven amb els peus a l'aigua, com els mateixos reclusos, els empenyeren i copejaren per fer-los remuntar el talús, abandonant la tasca de reforç i protecció. Ja a dalt, l'advocat va adonar-se, com sospitava i esperava, que el seu protegit, Francesc, no era en el grup. Havia seguit el seu destí, ara estava, viu o mort, però fora de les masmorres. Al repic de la pluja se sobreposava l'arrossegall de les cadenes que els caporals tornaven a posar als reclusos.

–Jo ho haig vist, senyor Climent –va dir una veu coneguda i, abans de tombar-se l'advocat, endevinà que es tractava de l'home que a Lleida ho sabia tot, ho veia tot: lo Redola.

–M'extranyaria que tu no haguessis vist el fet –féu Climent.

–Vostè ho ha dit, excel·lència. Amb aquestos ulls.

Lo Redola tan aviat tractava d'il·lustre senyor com d'excel·lència, com de carallot.

–Vostè ha arribat tard, també ho haig vist. Aixins, que li ho explico: la cosa ha *empeçat* quan los capataços de la Paeria han demanat que llevessin los grillons als presos, si no, no podrien treballar ni ajudar com los tocae als operaris de la ciutat. I aixins s'ha fet. Tot d'un plegat un xicot pres, que portava a coll un tauló dels que posen travessers entre els pilans clavats al fang, l'ha llançat a l'aigua i de seguida s'hi ha tirat ell. Escolti, com un bernat pescaire! Com una pedra! I amb la força de l'aigua ha anat riu avall com una bala.

–Un xicot jove, dius?

–És clar! Jove havia de ser! I tocat del bolet, perquè a hores d'ara ja deu estar ballant al fons amb les anguiles. Aufegat, vull dir, amb aquesta crescuda del riu, amb los remolins del Segre entre Balaguer i La Granja, i amb poques forces, perquè tots fan fila de morts de gana, aquests penats. S'ha de tindre la desesperació de la sogà al coll per fer aquesta jugada. Jo diria que s'ha aufegat.

–No s'ha agafat a la fusta?

–De primer sí, i treia el cap. Després ja no se l'ha vist. I a la fusta, sap? A la fusta, precisament, tiraven los soldats. Lo tinent no s'hi ha pensat dos camins a donar l'ordre: “fuèèègo”, ha dit. I els espetecs! O per l'aigua o pel “fuèèègo” aquell xiquet s'hi ha fet la pell.

L'advocat no tenia evidència de vida ni de mort respecte del jove Francesc: només la tenia de la fuga. Ja era quelcom.

Josep Vallverdú, *La presó de Lleida*, p. 51-52

b.

Lleida (fragment)

Quan ja sóc dintre teu, Lleida llunyana,
miro l'espill del riu i veig amants,
i m'emmirallo a l'aigua,
i sóc gavina que ve del mar, i fa fistó
amb fil de núvols de cotó,
i enganxa riba i riu.

I veig, gavina, els dos amants
dansar dansa d'amor, voraviu de mans
i galta, i pits vessant i barba.

I veig un nin petit, gavina,
mullar-se els peus, clapotejar.
Són dues petxines blanques.

Rosa Fabregat, *Mel per dintre*, p. 37